


TÜRKİYE'DE II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TÜRK DÜNYASI ALGISI: KIZILELMA DERGİSİ ÖRNEĞİ

 Fatma TOMBAK^a

Öz

Çalışmada, 2023 yılında, Erdem Yılmaz tarafından kaleme alınan eser değerlendirilmiştir. Eser kritik edilerek bu alanda çalışan akademisyenlere ve bu konuya ilgi duyan okuyucuya kitap hakkında bilgi verirken Yılmaz'ın çalışmasının alana katkısı değerlendirilecek ve çalışma analiz edilecektir. Yazar ve eserin içeriği kısaca tanıtıldıktan sonra II. Dünya Savaşı yıllarında Turancılık Davası ile ön plana çıkmaya başlayan Turancı matbuatın incelendiği eser analiz edilerek değerlendirilmesi gerçekleştirilecektir. Yazarın ulaşmak istediği amacı, kitabın konusu ve içeriği, kime hitap ettiği, konuyu ele alış şekli, üslubu gibi noktalar üzerinden çalışmanın kritiği gerçekleştirilecektir. Çalışma ile kitabı okuyacaklara, akademisyenlere ve kitabın yazarına kitap hakkında bilgi vererek fayda sağlamaları amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kitap eleştirisi, Turancılık, Basın, Türkçü dergiler, Kızılelma dergisi.



THE PERCEPTION OF TURKISH WORLD DURING WORLD WAR II IN TURKEY: THE EXAMPLE OF KIZILELMA MAGAZINE

Abstract

In the study, the work written by Erdem Yılmaz in 2023 was evaluated. While giving information about the book to academicians working in this field and readers interested in this subject by criticizing the work, the contribution of Yılmaz's work to the field will be evaluated and the study will be analyzed. After briefly introducing the author and the content of the work, the work examining the Turanist press, which started to come to the fore with the Turanism Case during the World War II, will be analyzed and evaluated. It will be critiqued on points such as the author's aim, the subject and content of the book, who it is addressed to, the way it deals with the subject, and its style in this study. The aim of this study is to benefit those who will read the book, academicians and the author of the book by providing information about the book.

Keywords: Book review, Turanism, Press, Turkist magazines, Kızılelma magazine.



^a Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Rektörlük, Atatürk İlke ve İnkılapları Bölümü, fatma.tombak@adu.edu.tr
Makale Geliş Tarihi: 09.06.2024, Makale Kabul Tarihi: 14.09.2024

Giriş

Eserin Künyesi: Erdem, Y. (2024). *Türkiye’de II. Dünya Savaşı Yıllarında Türk Dünyası Algısı: Kızılelma Dergisi Örneği*, Kutlu Yayınevi, İstanbul. ISBN: 978-625-6477-30-8

Matbaa, bilginin kitlesel üretimini ve yayılmasını sağlayarak düşünce ve yaşam tarzında, köklü ve hızlı değişimlere neden olmuş bir fikir/düşünce ve kültür hazinesidir. Matbuat/neşriyat toplumun aynı zamanda aynasıdır, çünkü matbuatını incelediğiniz toplumun fikir ve kültür dünyasını da tanımış olursunuz. Bunun yanında bir toplumun ya da milletin kendini tanınması ve milli kimliğini kazanmasında neşriyatın önemli bir rolü bulunmaktadır. Ayrıca gazete ve dergilerin çok önemli bir fonksiyonu daha vardır ki bunu, Özyurt “bir gazetenin belli bir coğrafyada eş zamanlı olarak okunmasını, tüketilmesini üyelerinin birbirlerini tanımadığı hayali bir topluluğun olağanüstü bir kitlesel ayini olarak değerlendirmek mümkündür” şeklinde ifade etmiştir (Özyurt, 2016). Anderson’a göre ise “Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur, kendisi aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir” (Anderson, 2009, s. 20). Anderson, hayali bir cemaatin varlığını gazete örneğini vererek açıklamış ve ona göre gazeteler sayesinde insanlar her sabah aynı ayini yapmakta, dünyevi olan bir uğraşla aynı zamanda meşgul olmaktadır (Anderson, 2009, s. 45). Modernleşme ve ulus devlet inşasında matbaa ve gazetelerin önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Bu durum Türk modernleşmesinde de görülmektedir. Türk ve Osmanlı tarihinde 1831’de yayınlanmaya başlayan ilk gazete “Takvim-i Vekayi” dilde standartlaşmayı hızlandırmış, dilin kitleselleşmesi sürecini başlatmıştır. Bu gelişmeler, toplumsal bütünleşmeye önemli katkılar sunmuştur. Dildeki birlik, fikirdeki birliğin de temelini oluşturmuştur. Bu nedenle matbuat/neşriyat dünyası Türklerde millî kimliğin oluşmasında ve uluslaşma sürecinde önemli bir vazife ve misyon üstlenmiştir (Özyurt, 2016).

Matbuatın incelenmesi, devrin düşünce hayatının ve tarihinin daha iyi anlaşılmasında kilit bir rol üstlenmektedir. II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’de Türkçü neşriyatın artması dikkat çekmektedir. Bu durum, dönemin iç ve dış gelişmeleri ile yakından ilgilidir. Dönemin Türkçü-Turancı mecmuasına mensup yazarların olaylara bakışı ve algısı kimi zaman resmî görüşle uyumluymken kimi zaman aksi istikamettedir. Bu nedenle bu çalışmada, dönemin Türkçü yayınlarını ele alan Erdem Yılmaz tarafından kaleme alınan eser kritik edilmiştir.

Kızılelma dergisi 1947-1948 yılları arasında 16 sayı olarak Ankara’da çıkmıştır. Derginin imtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü Mustafa Tatlısu’dur. Derginin kapağında “Cuma günleri çıkar, siyasi milliyetçi mecmua” ifadesi bulunmaktadır. Derginin yazarları arasında Nihal Atsız, M. Sadık Aran, Feridun Osman, Müfide Ferit, Müftüoğlu, Zeki Velidi Togan, Hasan Ferit, Abdullah Ziya Kozanoğlu ve İsmail Suphi Sosallıoğlu gibi isimler bulunmaktadır (Erdem, 2024, s. 119).

A. YAZAR HAKKINDA

Yazar, 2023 yılında Sakarya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünü bitirmiştir. Hüseyin Nihal Atsız’ın Türk Devleti’nin devamlılığı konusunda yazdıklarından etkilenerek “Türkiye Tarihi Hakkında Görüşler 1040-1922” adlı eserini 2021 tarihinde yayınlamıştır. Bu çalışmada, kritiği yapılan kitap Prof. Dr. Köksal Şahin’in danışmanlığını yaptığı “Türkiye’de II. Dünya Savaşı Yıllarında

Türk Dünyası Algısı: Kızılelma Dergisi Örneği” adlı bitirme tezinden üretilmiştir. Yazar, Uluslararası Hakemli Sakarya Üniversitesi Türk Aka-demi Dergisi’nde Ön Kontrol Editörlüğü yapmaktadır.

B. ESERİN İÇERİĞİ

İncelenen eser, Türkiye sınırları dışında yaşayan Türkleri, Türkçü dergiler ekseninde ele alıp işlemektedir. Türkçü-Turancı basın tarafından dış Türklerin nasıl algılandığı, yayınların dış Türklerin hangi sorunları üzerine odaklandığı konusu yazar tarafından irdelenmiştir. Kitabın başlığı incelendiğinde belirttiğimiz Türkçü-Turancı dergilerden 1947-1948 yıllarında çıkan Kızılelma Dergisi’ne odaklanan eser, bu dergide dış Türkler konusunu kapak konusu ve kitabın odak noktası yapmıştır.

Eser, Türkçü-Turancı-ırkçı yazar Hüseyin Nihal Atsız ve karşıt fikirli öğrenciler tarafından öldürülen Ege Üniversitesi Tarih bölümü öğrencisi Fırat Yılmaz Çakıroğlu’na ithaf olunmuştur. Bu iki figürün kimlikleri üzerinden bir değerlendirme yapmak gerekirse, yazarın hem ırkçı-milliyetçi hem de ülkücü-milliyetçi görüşlere sahip olduğunu veya bu şahısların bir yakını olduğunu savunmak mümkündür. Bu doğrultuda eserde geçen bilgilere en baştan itibaren yazarın “tarafı” bir yaklaşım içinde bulunma ihtimali ıskalanmamalıdır.

Eser, “Özet, Teşekkür, Söz Baş, Bölüm I: İkinci Dünya Savaşı Sırasında Dış Türkler, Bölüm II: İnönü Döneminde Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Dış Türklerle İlgili Politikaları, Bölüm III: Türkçü-Turancı İsimlerin Çıkardıkları Dergiler İçerisinde ve Kızılelma Dergisinde Dış Türkler, Sonuç ve Kaynakça” bölümlerinden oluşmaktadır.

144 sayfadan oluşan eser, karton kapak baskıya sahiptir. Kapak basım kalitesi kötü olan eserde yazım hatalarına da sıkça rastlanmaktadır. Eser, Erdem Yılmaz tarafından bitirme tezi olarak yapılan çalışmanın kitap olarak basılmış halidir.

Birinci bölümde İkinci Dünya Savaşı sırasında dış Türklerin siyasî, ekonomik ve toplumsal konuları hakkında genel bir bilgilendirme yapıldığı görülmektedir. Bu bölümde hedeflenen amaç, Türk dünyasının önemli bir çoğunluğunu kapsayan dış Türklerin savaş sırasında neler yaşadıkları ve Türklerin yaşadıkları devletlerin (SSCB, Çin, Bulgaristan, Yunanistan gibi) bünyesinde yaşayan dış Türkler konusunda nasıl bir tutum içerisinde olduklarını açıklamaya yöneliktir (Erdem, 2024, ss. 17-529).

İkinci Bölümde, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığında iç ve dış politikada dış Türkler adına atılan adımlar ele alınmış, bu doğrultuda Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı öncesinde yaşadığı siyasal gelişmeler, örneğin Hatay meselesi, Rusya-Almanya Saldırmazlık Anlaşması, Balkan Antantı ve Sadabat Paktı gibi konular incelenmiştir. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Türkiye’nin dış politikada takip ettiği siyasetin İkinci Dünya Savaşı sırasındaki iç politikaya nasıl yansıdığı üzerinde de durulmuştur (Erdem, 2024, ss. 53-107). Bu bölümde ayrıca dikkatlerden kaçan “Boraltan Köprüsü Olayı” da çalışmada ele alınmıştır. Boraltan Köprüsü olayı kısaca, İnönü hükümetleri döneminde meydana gelen Azerbaycan Türklerinin sınır dışı edilmesi ve ardından Sovyet askerleri tarafından sınır kapısından Türk askerlerinin gözü önünde bir grup Azerbaycan vatandaşının kurşuna dizilmesi olayı olarak özetlenebilir (Erdem, 2024, ss. 75-81). Bu bölümde sayfa hacmi olarak önemli bir yer kaplayan Turancılık Davası konu edilmiştir. Bu konu “3 Mayıs Turancılık Davası” olarak

isimlendirilen Hüseyin Nihal Atsız'ın yazıları/yayımları nedeniyle tutuklanması ile başlayan gelişmeleri kapsamaktadır. Hüseyin Nihal Atsız ve 3 Mayıs Turancılık Davası ayrıntılı bir şekilde bu bölümde ele alınmış, davanın ve dava sürecinde yaşanan olayların basına yansımaları irdelenmiş ve Turancılık fikri hakkında bilgi verilmiştir (Erdem, 2024, ss. 81-106).

Üçüncü bölümde, Atatürk'ün vefatından sonra çıkan Türkçü-Turancı dergilerin (Bozkurt, Türk Amacı, Gökbörü, Türk Sazı, Türkeli ve Kızılelma) dış Türkleri konu edinen sayıları ve başlıkları hakkında bilgiler verildiği görülmektedir. Bununla beraber kitabın asıl konusu olan Kızılelma Dergisi'nin sayılarında işlenen dış Türkler konusu üzerinde durulmuştur. Bu bölümdeki asıl amaç, İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkçü isimlerin çıkardığı dergilerde dış Türklerin nasıl ele alındığının ve algılandığının ortaya konulmasıdır. Özellikle Kızılelma Dergisi'nin sayılarında konu edinilen dış Türkler bahsinin üzerinde detaylı bir şekilde durulmuştur ve nitekim kitaba da buradan hareketle isimlendirme yapılmıştır. Ancak biraz önce de ifade ettiğimiz gibi hacim olarak kitabın ana konusu olmasına rağmen çok az bir sayfada Kızılelma dergisinin ele alındığı görülmektedir (Erdem, 2024, ss. 119-132).

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye dışındaki Türkleri ele alan çalışma, Türkçü yayınların İkinci Dünya Savaşı dönemindeki Türk dünyası algısını ortaya koymayı hedeflemiştir. Özellikle Kızılelma Dergisine odaklanan çalışmada, kitabın ana bölümü de olan üçüncü bölümde Kızılelma Dergisi ele alınmıştır. Ancak kitap incelendiğinde sayfa sayısı yani hacim olarak (kitabın da ana başlığı seçilen) Kızılelma Dergisi'ne verilen yer 25 sayfayı bulmamaktadır. Eser kapak konusu ve içerik olarak karşılaştırıldığında toplam 135 sayfada, Kızılelma Dergisine 25 sayfayı bulmayan bir yer ayrıldığı görülmektedir. Bu nedenle de ana konunun yetersiz ele alındığı izlenimini vermektedir.

C. ESERİN ANALİZİ

Bilimsel metodoloji olarak hazırlanışı ve sunuşu zayıf olan eser, bir derleme eser özelliği göstermektedir. Türkiye dışındaki Türk dünyasının Türkçü dergilerde nasıl algılandığı ve özelinde Kızılelma Dergisi'nde yayınlanan yazıların kimin tarafından hangi başlıklar altında, hangi dış Türkleri ele aldığı ve neleri konu edindiği bu çalışmanın ana konusudur. Dönemin düşünce hayatında, dış Türklere yönelik Türkçü düşünür ve kesimin algısını da yansıtan matbuatın incelenmesine katkı sunmaya çalışan bir eserdir. Bu alandaki yapılan çalışmalara katkı sağladığı ileri sürülebilir. Örneğin bu alanda en kapsamlı çalışmalardan birini gerçekleştiren Sefercioğlu'nun eserinde Kızılelma Dergisi incelenmemiştir (2008). Şahinoğlu ve Yarimoğlu editörlüğünde gerçekleştirilen bu konu üzerinde güncel çalışmada önemli Türkçüler ve dergileri ele alınıp incelenmiş ve alana katkı sunulmuştur (2022). Ancak bu kapsamlı çalışmada da Kızıl Elma Dergisinin ele alınmadığı görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Rusya'nın Türkiye'den toprak talep etmesi ve boğazları ile ilgili isteklerde bulunması, Türkiye'nin meydana gelen bu Rus tehdidine karşı ABD'ye ve NATO'ya yaklaşmasına neden olmuştur. Bu durum, iç politikayı ve toplumu da etkilemiş, Rus karşıtlığı ülkede hızla tırmanmıştır. Bunu basından da takip etmek mümkündür. Bu nedenle, II. Dünya Savaşı sırasında ülkenin dış imajı da gözetilerek Türkçü-Turancı kesime yönelik uygulanan baskılar, savaş sonrası ABD'ye yakın siyaset izlenmesi sonucu azalmış ve Türkçü-Turancı yayınlarda bir artış görülmüştür. Bu

çalışmada da bu dönemde çıkan dergiler ele alınmakta ve 1947-1948 yıllarında 16 sayı çıkan Kızılelma dergisine odaklanılmaktadır.

Yazar tarafından Türkçü-Turancı dergilerin incelenmesi sonucunda ulaşılan tespitler incelediğinde ilk olarak yazarın, Osmanlı’nın son döneminde ortaya atılan Türkçülük fikrinin Turancılık fikri ile bağdaşmasını ve Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran kadronun bu merhalenin basamaklarından ilerlediğini ve dünyayı bu gözle gözlemlediklerini tespit ettiği görülmektedir. Nitekim Peyami Safa da Balkan Savaşları yenilgisinin Türk milliyetçiliğinin uyanmasındaki rolünü belirtmiştir (Safa, 1997, s. 195) Mustafa Kemal Atatürk’ün de Türkçülüğe ilgisi askerî lise yıllarında başlamıştır (Hanioğlu, 2023, s. 69-70). Ayrıca yazar, Mustafa Kemal Atatürk dönemi sonrasında (İsmet İnönü hükümetleri döneminde), İkinci Dünya Savaşı çıkmasıyla beraber denge politikası izlendiğini de belirtmiştir. Bu politikanın neticesi olarak da bir zaman Nazi yanlısı, bir zaman Sovyet Rusya, bir zaman da ABD yanlısı politikalar takip edilmiş ve bu durum hükümetin eleştirilmesine sebep olmuştur (Erdem, 2024, s. 133; Öztekin, 2018, s. 230-231). Bu süreçte Türk milliyetçilerine karşı yapılanları bir “devlet terörü” olarak nitelendirenler dahi bulunmaktaydı (Sefercioğlu, 2021, s. 34). Kızıl Elma dergisinin sahibi Mustafa Müftüoğlu ise bu dönemi bizzat yaşamış ve tutuklanmıştı. Müftüoğlu yaşadığı süreci kâbus olarak nitelendirmiş ve bu konu hakkında yazdığı kitaba “Çankaya’da Kâbus” ismini vermiştir (2005). II. Dünya Savaşı sırasında dış politika sürecini bizzat uygulayan İnönü idi. Türkçü dergilerin ve düşünürlerin ise savaş döneminde hükümete muhalefet etmekten kaçındıkları görülmüştür (Özbilek, 2023). İnönü’nün ise asıl amacı savaş boyunca Müttefik devletler ve Mihver devletler arasında denge politikası takip ederek savaş dışı kalmaktı. Bunu da başarmış ve Türkiye savaş boyunca bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumuştur (Tuncer, 2022, ss. 158-160).

Yazar, Türkçü mecmua düşünürlerinin Türk dünyasının geleceğine dair öneri, tahmin ve yorumlarının günümüzde büyük bölümünün gerçekleşmekte olduğu fikrini de paylaşmıştır. Örneğin kültürel, siyasi, eğitim, ekonomi ve askerî alanlar başta olmak üzere birçok iş birliği Orta Asya Türk devletleri ile Türkiye arasında başlatılmıştır (Akçapa, 2023; Özsoy, 2023). 1940’larda bir gün mutlaka özgürlüklerini ilan edeceği tahmin olunan bazı dış Türkler günümüzde bağımsızlıklarına kavuşmuştur (SSCB’nin dağılması ile bağımsızlıklarını kazanan Türk Devletleri). Ayrıca Türk Devletleri Teşkilatı’nın (TDT) 2040 vizyonu incelendiğinde 1940’lı yılların fikir adamlarının çıkardıkları dergilerde, TDT’nin kısmen işlenen bir çatı kuruluş olduğu görülmektedir.

Sonuç

Eser, dönemin fikir ve düşünce hayatında önemli bir yer tutan konuyu ele almaktadır. Üslup olarak akademik bir yöntem yakalanmaya çalışılsa da yeterince bunun başarısızlığı görünen çalışmada, yazım hatalarına da sıkça rastlanmaktadır. Eser bir bütün olarak incelendiğinde yazarın anlatımı tutarlıdır. Ancak kitabın başlığında yer alan Kızılelma Dergisi’nin kitabın geneli içerisinde hacim olarak zayıf kaldığı görülmektedir. Kitapta göze çarpan eksiklikler arasında görsel malzeme kullanılmaması başta gelmektedir. Kitapta görsel malzeme (Dergi kapakları, kupürleri gibi) kullanılması okuyucunun da dikkatini çekip ve konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sunabilirdi. Ayrıca eserde dizin de bulunmamaktadır.

II. Dünya Savaşı yıllarında, dünyada birçok ülke büyük sıkıntılar yaşamıştır. Türkiye de bundan azade değildir. Türkiye’de yaşayan halk, akraba toplulukları olan dış Türkleri nasıl algılıyordu, onlar hakkında neler düşünüyordu, neler hissediyordu? Ayrıca II. Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında, bu savaşın bıraktığı yıkım sürecinde dış Türklerin vatani olarak gördükleri Türkiye ve “*beklenen Türk*” olarak hayal ettikleri akrabaları tarafından nasıl görülüyordu? Gibi sorulara yanıt vermek için dönemin en hassas kesimi olan Türkçü-Turancı kesimi merkeze alan bir çalışma olarak bu eser dikkat çekmektedir. Yılmaz, dönemin en önemli Türkçü yazarlarının ve onların çıkardıkları mecmuanın üzerinden bu soruya yanıt aramış ve alana katkı sağlayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Özellikle alana katkı sağlayan unsurları Kızılelma Dergisinin ele alınıp incelenmesinin yanında dış Türkler konusuna odaklanan yazıları ve yazarları incelemesi olmuştur.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma, etik kurul izni gerektiren bir çalışma grubunda yer almamaktadır.



Kaynakça

- Akçapa, M. (2023). Türk Devletleri Teşkilatı’nın tarihsel gelişimi: Teşkilatın dünü, bugünü ve yarını. *Aorasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11(34), 473-491.
- Anderson, B. (2009). *Hayali cemaatler, milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması* (Çev.: İskender Savaşır). Metis Yayınları.
- Erdem, Y. (2024). *Türkiye’de II. Dünya Savaşı yıllarında Türk dünyası algısı: Kızılelma dergisi örneği*. Kutlu Yayınevi.
- Hanioğlu, M. Ş. (2023). *Atatürk entelektüel biyografi*. Bağlam Yayınları.
- Müftüoğlu, M. (2005). *Milli Şef döneminde Çankaya’da kâbus (1944 turancılık davası)*. Başak Yayın.
- Özbilek, Ö. A. (2023). *İsmet İnönü döneminde Türkçü-Turancı dergilerde muhalefet* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özsoy, B. (2023). ‘Türk Dünyası’ söylemi içinde Türk Devletleri Teşkilatı’nın rolü ve önemi. *Anasay*, 25, 40-55.
- Öztekin, H. (2018). 1944 Irkçılık-Turancılık davası ve basındaki tartışmalar. *Selçuk İletişim*, 11(1), 212-236.
- Özyurt, C. (2016). *Modern Türk düşüncesinin sosyolojisi*. Kadim Yayınları.
- Safa, P. (1997). *Türk inkılabına bakışlar*. Ötüken Yayınevi.
- Sefercioğlu N. (2021). 3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası. *Millî Mecmua*, 20, 32-55.
- Sefercioğlu, N. (2008). *Türkçü dergiler*. Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları.
- Şahin, A., & Yarımoglu, E. (ed.). (2022). *Milliyetçi fikrin sesi: Türkçü dergiler*. Bozkurt Yayınları.
- Tuncer, H. (2022). *İsmet İnönü’nün dış politikası 1938-1950*. Kaynak Yayınları.

